

KARLOFÇA ANTLAŞMASI SONRASI OSMANLI-VENEDİK SINIRININ TEŞEKKÜLÜ VE KAPICIBAŞI OSMAN AĞA'NIN MEKTUPLARI (1699-1701)*

*Güner DOĞAN***

Öz: Sınır noktası/hattı, ülkeler arasında paylaşılan bir dünyaya işaret eder. Burası devletlerin hâkimiyet alanlarının son noktası ve komşu devletlerle olan iletişiminin ise başlangıç noktasıdır. Kurulduğu günden itibaren Batı sınırını sürekli genişleten Osmanlılar, karşılarında en temelde iki devlet bulmuşlardır. Bunlardan birisi Avusturya, diğeri ise Venedik Cumhuriyeti'dir. Her ikisi de Osmanlı Devleti'yle her bakımdan iletişim halinde olan bu devletlerin sınırları da tıpkı Osmanlılarda olduğu gibi zaman içinde sürekli değişmiştir. Karlofça Antlaşması, bu bakımdan yani saydığımız bu üç ülkenin sınırlarının değişmesi bakımından önemli kararların alındığı bir dönüm noktasıdır. Bu antlaşmada alınan birçok karar içerisinde belki de en önemlisi, ülkeler arasında sınırların yeniden tespit edilmesi üzerinedir. Bu bakımdan her bir ülkenin temsilcisi, ilgili işi gerçekleştirmek maksadıyla kendi sınır görevlilerini atayacaktır. Venedik adına bu görevli Giovanni Grimani iken Osmanlı Devleti adına ise Osman Ağa'dır. İşte bu makale, Osmanlı Devleti ile Venedik arasında Karlofça Antlaşması sonrası yeniden oluşacak olan sınırların nasıl tespit edildiği hakkındaki soruyu cevaplamak maksadıyla kaleme alınmıştır. Bunu yaparken ise en temelde Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e gönderilen ve Venedik Devlet Arşivi ve kütüphanelerinde muhafaza edilen mektuplar ön planda olacaktır.

Anahtar kelimeler: Karlofça Antlaşması, üçlü sınır, Osman Ağa, Giovanni Grimani, Bosna Paşası Halil.

The Formation of the Ottoman-Venetian Border after the Treaty of Karlowitz and the Letters of the Kapıcıbaşı Osman Agha (1699-1701)

Abstract: Boundary point/line indicates a world shared among countries. This is the end point of the dominance areas of states and starting point of the communication with neighboring states. Continuously extending its Western boundary since the day of its foundation, the Ottomans basically came across two states. One of them was Austria and the other was the Republic of Venice. The boundaries of both states in contact with the Ottoman State, similar to the ottoman borders, in all respects constantly changed in time. In this respect, the Treaty of Karlowitz is a turning point where important decisions are made, regarding the change of boundaries of the three states. Among the many decisions of the treaty, perhaps the most significant ones might be on the redetermination of boundaries. Thus, a representative from each country appointed their own boundary official for the purpose of carrying out the demarcation. Giovanni Grimani assumed this task on behalf of Venice, whereas Osman Agha assumed it on behalf of the

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 01.03.2021 - 28.07.2021

** Dr.Öğr.Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı, Türkiye. gunerdogan@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6746-2128.

Ottoman State. This article aims to answer the question of how the boundaries reshaped after the Treaty of Karlowitz, between the Ottoman State and Venice, were determined. While trying to find the answer, the letters that sent by the Ottoman State to Venice and kept at the Venetian State Archive and Libraries will be prioritized.

Keywords: The Treaty of Karlowitz, Triplex *Confinium*, Osman Agha, Giovanni Grimani, Bosnian Halil Pasha (Bosnia).

Giriş

Uzun bir savaşın sonunda yine uzun müzakereler neticesinde imzalanan Karlofça Antlaşması (26 Ocak 1699), Osmanlı Devleti adına her bakımdan önemli neticeleri barındıran birtakım sonuçları beraberinde getirmiştir. Anlaşma masasında kısa zaman içinde Avusturya tarafı ile görüşmeleri nihayete erdiren ve ardından Venedikli diplomatlarla müzakerelere girişen Osmanlı diplomatları Rami Mehmed Efendi¹ ve Alessandro Maurocordato, kısa ancak yoğun tartışmaların olduğu bir sürecin ardından neticeye varmışlardır. Bu görüşmelerde taraf iki ülke ile müzakerelerde en fazla sorun çıkaran mevzu, ülkeler arasında yeniden tayin ve tespit edilecek sınırlar konusu olmuştur². Venedikli diplomat Carlo Ruzzini³ ile bu noktada Osmanlı tarafı anlaşma sonrası oluşturulacak bir komisyonla iki ay veya eğer mümkünse daha kısa bir zaman dilimi içerisinde sınırların tespit edilmesi noktasında anlaşmışlar ve üç madde temelinde belirli kararları öncelikle almışlardır⁴.

Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasının ve taraflar arasında temessüklerin⁵ verilmesinin akabinde fazla zaman kaybetmeden 1 Mart 1699 tarihi itibarıyla Osmanlı Sultanı, bir ferman yayınlarak iki ülke arasında gerçekleşecek işin

¹ Venedik Belgelerinde Reis Efendi

² Karlofça Antlaşmasında Osmanlı ve Venedik diplomatlarının görüşmeleri ve aldıkları kararlar hakkında bk. Munson, 1940; Dellagrotte, 1965; Abou-El-Haj, 1967; Doğan, 2017.

³ Carlo Ruzzini'nin Osmanlı Devleti ile olan ilişkisi ve diplomatik faaliyetleri hakkında bk. (Doğan, 2020a, ss. 97-115).

⁴ Bunlar arasında sekizinci madde şöyle bir çerçeve çizmektedir: “Dalmaçya’da Knin ve Sin ve Gabela ile Çeklut Kal’aları hâliyâ Venedik Cumhûrunun zabt u tasarrufunda olmağla, yine âsûde-hâl üzere zabt u tasarruflarında kal’alar...Knin kal’asından Verlika kal’asına ve andan Sin kal’asına ve andan Delüvara dedükleri Zadvarya kal’asına ve andan Vergoraç kal’asına ve kezâlik Çeklut kal’asına varınca hudûd-ı müstakime çekilüp sınırlar tefrik oluna...ve Venedik zabtında olan kal’aların önlerinde dahi münâsebeti mikdârî arâzisi olmak için Knin ve Verlika ve Sin ve Zadvarya ve Vergoraç ve Çeklut kal’alarının önlerinde yerin iktizâsına göre müstakim veyâhûd pergâri hat ile birer sâ’at toprak kat’-ı hudûda me’mûr olan vekiller cânibinden ta’yin oluna”. Bk. (Târih-i Râşid ve Zeyli, 2013, ss. 575-576; Zinkeisen, 2011, s. 150; Muâhedât Mecmuası, 2008, ss. 217-271).

⁵ Taraflar arasında alınıp verilen mühürlü kâğıt

“reâyâ fukarâsının istirâhatine dahi halel verilme[den]” yapılması noktasında Silâhdâr Ağası Osman'ı görevlendirecekti. Bu ferman özelinde sınırlar noktasında Venedik için genel olarak şöyle bir çerçeve çizilmiştir: “Dalmaçya'da Kin ve Sin ve Gabela ile Çeklut kal'aları hâlâ Venedik Cumhûrunun zabt ve tasarrufunda olmağla yine âsûde hâl üzere zabt ve tasarrufunda kala⁶”. Bundan sonra devamında üçlü sınıra atfen (Osmanlı-Venedik-Avusturya) şu noktaya dikkat edilmesinin önemi vurgulanmıştır: “Hatt-ı mezkûrun kurbunde veyahut dâhilinde devlet-i âliyyenin kal'ası vâki olursa ensesinde olan bütün arazisi kendiye kalûb önünde dahi birer saatlik mikdarı bir pergâri hat ile tâyin olu[nmalıdır]” (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 10, Osmanlı Sultanından Bosna Paşası Halil'e 1 Marzo 1699).

Karlofça Antlaşmasınının 11. maddesinde belirtilen husus, taraflar arasında en zor alınan kararlardan birisi olacaktır:

Dalmaçya ve Kotor semtlerinde kat'ı sınır u hudûda havâ müsâ'id oldukda mübâşeret olunmak için ta'yin olunan vekiller mukaddem mâbeynlerinde haberleşüp ve adedi berâber ve kendü halinde olan tevâbi'leriyle bir münâsib yere gelüp bu işe rûz-ı nevrûzdan başlayalar ve zikr olunan câniblerde tarafeynin hudûdu kat'ında ihtimâm etmeleriyle müsâra'at ile iki ay müddetinde hizmetlerini tetmim eyleyeler” (Târih-i Râşid ve Zeyli, 2013, s. 577; Zinkeisen, 2011, s. 150; Muâhedât Mecmuası, 2008, ss. 217-271).

Ancak ilgili madde, her ne kadar çerçeve olarak kabul edilse de süre konusunda öngörülen iki aylık zaman diliminin sahaya tatbik edildiğinde uygulanabilir tarafı gerçekleşmeyecek ve yapılacak iş neredeyse iki yıllık bir sürecin sonucunda nihayete erecektir⁷.

⁶ Sınır hattında yer alan kale isimleri belgelerde farklılık göstermektedir. Bu noktada isimlerin farklı yazılışları şu şekildedir: Zadvarje/Duare/Duvara; Sinj/Signo/Sin; Vrlika/Verlicca/Verlika/Virhrika; Knin/Tenin; Çitluk/Çitlik/Çeklut; Gabela/Gabela. Bk. 91, 164, MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri, 2006; MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri (926-939/1520-1533), 2006; Alberi, 2008; Sezen, 2017

⁷ Deniz sınırlarının yeniden tespiti meselesi de bu çerçevede görüşülmüş ve şöyle bir karar alınmıştır: “...Mora cânibinin tahdid ve temyiz-i arazisine dâr-ı devlet-i âliyyeden memûriyet Silâhdâr Ağası İzzetlü Osman Ağa ile izhâr Venedik Cumhûru tarafından dahi kezâlik tahdide ta'yin ve vekil olan Daniel Dolfin...” Bk. ASVe, *Documenti Turchi*, n.1616 ve n.1617. Bu noktada sonuç olarak 1701 tarihinde verilen Venedik Ahidnamesi ile Büyük kıyı denilen Dalmaçya sahilleri ile Mora arasında kalan körfezlerden ortak yararlanılması esasını getirmişti. Bu genel prensiplerden sonra deniz sınırının belirlenmesi söz konusu oldu. Bu maksatla Osmanlı temsilcisi Silâhdâr Osman Ağa ve Venedik temsilcisi Daniele Dolfin, Ağustos 1701'de bir araya gelerek Ayamavra ile Büyük kıyı arasındaki denizin korsanlara kapalı tutulması ve ticaret

Sınırlar konusu, Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında hemen her savaş sonrasında gündeme gelen önemli bir konudur. Her iki ülkenin sınırdaş olması ile başlayan komşuluk ilişkisi çoğu zaman savaşlar ile kesintiye uğrasa da çok zaman geçmeden bu “ara dönem”, anlaşmalar ile neticelenmiş ve ardından bozulan sınırların yeniden tayini ve tespit edilmesi işine girilmiştir. Bu noktada Karlofça Antlaşması’na kadar 1573⁸ ve 1671⁹ tarihli sınır çizimlerini anmak gerekir. Bu iki sınır çiziminin de ortak özelliği, savaşın bitmesinin akabinde yapılmış olmalarıdır. Diğer bir benzer özellikleri de çok zaman almadan ve fazlaca teferruatlı tartışmalara girmeden sınırların tespit edilmesidir. Ancak Karlofça Antlaşması sonrası oluşacak sınır işi, bu noktada diğer sınır işlerinden hem zaman hem de görüşmelerin içerikleri bakımından ayrılmaktadır. İşte bu makale, ilgili sınır tespit işine odaklanacak ancak daha özeldir bunu Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen muhaddid¹⁰ Kapıcıbaşı Osman Ağa’nın Venedik Arşiv ve kütüphanelerinde bulunan mektupları özelinde yapacaktır.

1. Osmanlı-Venedik Muhaddidleri

Dönemin Bosna Paşası Halil’in gerçekleştirdiği tahrire bakılacak olursa Osmanlı tarafı, daha evvel olmadığı kadar bir kaybı Karlofça Antlaşması ile teyit etmek zorunda kalmıştır. “Eyâlet-i Bosna’da sene-i mâziyede Venedik Cumhûriyetinde iken Devlet-i Aliyye hudûdu dâhilinde kalan...” cümleleriyle başlayan tahrire göre birtakım yerler, nuovi acquisti¹¹ yani yeni kazanımlar başlığı altında

gemilerine açık olması konusunda anlaşılmıştı. Bk. (Bostan, 2007, ss. 36-37; Pedani, 2001, ss. 221-239).

⁸ Verilen iki hüküm şu şekildedir: “...bundan akdem Venedik beğlerine verilen ahidnâme-i hümayûnumda adâvet zamanından evvel Bosna ve Arnavud serhaddinde vâki olan kal’aların sınırları ne vecihle zabt oluna gelmiş ise kuvve-i kahire-i hüsvânem ile feth olunan kal’a ve kastellerin sınuru ol vechile zabt olunub öte cânibin ellerinde kalan kal’anın dahi kadimi sınırlarına dahl olunmama [lıdır]” (BOA, MD. n.22, 420) ve “...ol cânibden yarar adamlar taleb eyleyüb dahi ehl-i vukûf ve mu’temed ‘aleyh kimesneler ile bizzat sınırın üzerine varub kal’a-i mezbûrenin (Badra kalesi ?) hudûd-ı kadimden nereden nereye müntehi olursa kadimi hudûdu tâ’yin ve temyiz eyleyü[n]...” denilerek bir diğer hüküm gönderilmiştir (BOA, MD. n.24, 74 ve 205). Venedik’ten Giacomo Soranzo ve Osmanlı’dan Ferhad Paşa’nın görevli olduğu 1573 yılındaki sınır çizimi sonraki sınır çizimlerinde de sıklıkla referans gösterilecektir. Konu hakkında bk. (Şakiroğlu, 1986, ss. 527-553; Belin, 1876, ss. 381-424; Hammer-Purgstall, 1963, ss. 277-302). Özet olarak bk. (Pedani, 1994, Busta: 6, n.818). Son olarak bk. (BOA, Mühimme 21, Hüküm 404, ss. 165-166).

⁹ 1671 tarihli Osmanlı-Venedik sınırının nasıl tespit edildiği konusu, tarafımızdan şu makalede kaleme alınmıştır: Doğan, 2019, ss. 1-18.

¹⁰ Sınırı, hudûdu belirleyen kişi

¹¹ Bir Venedik belgesinde kaleler özelinde ilgili yerler şu şekilde yazılmıştır: Zuonigrad, Sternizza, Kersovaz, Verlicca, Selevaz, Sofzina, Duare, Vergoraz, Ciclut, Gabella, Grappa Torre, Vtovo Torre, Dracevo in Popovo, Moschea in Trebigne, Clobuc, Cataro,

Venedik tarafına bırakılmıştı¹². Bu yerler, Osmanlı-Venedik sınır hattı noktasında önemli noktaları ve Osmanlı tarafının uzun yıllar ellerinde bulundurduğu yerlere işaret etmekteydi. Defteri ayrıntılı olarak incelediğimizde Osmanlı-Venedik hududunda, Bosna eyaleti özelinde 43 nahiye ve yaklaşık 706 karye mevcut olmakla birlikte bunlardan tamamen Osmanlı Devleti'nde kalanların sayısı, 29 nahiye ve 640 karye şeklinde olacaktır. Geriye kalan nahiyeler ve karyeler ise taraflar arasında belli miktarlar ölçüsünde bölüşülmüştür. Şüphesiz Hicri 1113 tarihinde gerçekleştirilen bu tahririn amacı, uzun bir savaştan çıkan Osmanlıların bir an evvel yeni durumu ortaya koymak istemesiydi. Amaç burada, daha evvel farklı örneklerde olduğu gibi kaybedilen yerlerin özelinde bir yekûnu ortaya koymak ve oluşan yeni durumun en azından mali bakımdan bir çerçevesini çizmekti. Bu bakımdan Bosna Paşası Halil'in kayıplar temelinde gerçekleştirdiği tahrir, yine defterde yazıldığı şekliyle öncelikle şu amaç için kaleme alınmıştı: "...vezir-i müşarün-ileyh hazretleri tarafından zikr olunan kur'a ve nevâhiden bazı münâsib olan kal'a ve palanka neferâtına ocaklık tayin buyurulan mukata'a ve ol-havâlide bilâ-sahib bâ-sahib havas ve evkâf veledes tımar ve eşkinci reâyâdan ve tımar defteridir ki zikr olunur¹³ (BOA, TT, n.861).

Halil Paşa'nın uzun zaman alan Osmanlı-Venedik sınırlarının yeniden tayini ve tespiti sürecinin nihayete ermesi ile gerçekleştirdiği tahrir ile her iki ülke arasında alınanların-verilenlerin genel olarak bir tablosu da çizilmiş oldu. Ancak bir tahrir ile ortaya konulan söz konusu sınır belirleme işi, daha evvel yapılan sınır belirleme işlerinden zaman bakımından uzun bir sürecin sonunda nihayete erecektir. Benzer şekilde Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlı-Avusturya sınır çizimlerinde görevli olan Kapıcıbaşı İbrahim Efendi'nin ifadeleriyle süreç içinde çok sıkıntılar ve hastalıklar çekilmiştir (BUB, *Ms. Marsigli*, n.65, dosya:5). İki yaz, iki kış süren bu müzakereler hem Osmanlı tarafı için hem de Venedik ve Avusturyalı diplomatlar için çok sıkıntılı bir dönem olacaktır. Hatta bir keresinde İtalyan kökenli Avusturyalı diplomat Kont Luigi Ferdinando Marsigli¹⁴, işin zorluğuna atfen "Türklerle sınır anlaşması yapmak hayatta sadece bir kere olmalı" cümlesini sarf edecektir (ASVe, *PTM*. Busta:702, n.65, 3 Marzo 1700, Marsigli'den Grimani'ye gönderilen mektup).

Budua, Lastua. Bk. ASVe, *Bailo a Costantinopoli, Documenti piu' importanti*, Busta:374, 18 Settembre 1698 (Fortezze, a posti murati e pressidiati che formano la linea dal confine dei nuovi acquisti di Dalmazia et Albania)

¹² Karlofça Antlaşması sonrası taraflar arasında alınıp-verilen yerler hakkında bk. Doğan, 2020c.

¹³ Bu tahrir defteri Fazileta Hafizović tarafından tafsilatlı bir şekilde çalışılmıştır. Bk. Hafizović, 2016.

¹⁴ Luigi Ferdinando Marsigli hakkında şu iki biyografi çalışmasında oldukça detaylı bilgiler mevcuttur: Stoye, 1994; Doğan, 2020b.

Osmanlı-Avusturya sınır müzakerelerini, daha sonrasındaki üçlü sınır çizimine kadar bir tarafa bırakırsak, Osmanlı-Venedik sınır müzakerelerinde çizilecek hat boyunca dolaşarak eski sınırların bahis konusu olduğu yerlerde bölgeyi iyi tanıyanların bilgilerinden de faydalanmak suretiyle hududu tespit etmek maksadıyla (Kütükoğlu, 1998, s. 303) görevli olan üç ana karakterin varlığını bilmekteyiz. Buna göre Venedik tarafından görevlendirilen Giovanni Grimani (1652-1702), oldukça geniş maiyeti ile birlikte 31 Mart 1699 tarihinde yola çıkmıştır¹⁵. Oldukça köklü bir aileye mensup olan Grimani, Venedik diplomasisinde daha evvel farklı görevlerde bulunmuş tecrübeli bir isimdir. Yanında çok sayıda kişi ve bir o kadar malzeme ile yola çıkan¹⁶ Grimani'nin yapacağı diplomatik yazışmalarda ve görülecek işlerde üç isim ön plana çıkar. Bunlardan birisi bölgenin haritalarının çıkarılması ve yine sınır bölgesinde yer alan kaleler konusunda uzman mühendis Giusto Emilio Albergetti¹⁷, diğeri Osmanlıca mektupları tercüme etmekle görevli Rinaldo Carli ve son isim ise bölge Provveditoresı olan Alvisè Mocenigo (III)'dur (ASVe, *Grimani, Diario*, s. 3; Molteni-Moretti, 1998, ss. 3-7). Osmanlı tarafında ise Grimani'nin doğrudan muhatabı Kapıcıbaşı Osman Ağa olacaktır. Venedik belgelerinde ve kaleme aldığı mektuplarında Osman Ağa, sınır çizimlerinde görevlendirilmeden evvel Silahtar Ağa¹⁸ unvanına sahip iken görevlendirileceği sırada unvanı Başbâkikulu¹⁹ idi. Sultan tarafından ilgili sınır işine gönderileceği sırada ise ona Kapıcıbaşı unvanı tevdi edilmiştir²⁰. Osman Ağa'nın yapacağı iş konusunda çoğu zaman kendisinden daha da ön plana çıkacak olan kişi ise Bosna Paşası Halil (Köseç Vezir) olacaktır. Halil Paşa, göreve geldiği ilk günden görevden ayrıldığı 1703 yılının başına kadar Bosna eyaletinde Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin durumunu hem askeri hem de siyasi olarak geliştirmeyi amaçlayan

¹⁵ Giovanni Grimani sınırların çizimi hakkında oldukça kapsamlı bir günlük kaleme almıştır. Günlüğün başlangıç tarihi 31 Mart 1699, bitiş tarihi ise 17 Nisan 1701'dir. Bk. ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani ai Servi, Diario*, Busta:8.

¹⁶ Bir mektubunda Grimani sayısız bagaj/yüke sahip olduğunu bildirir ve bunları gemilerden bulunduğu yere yaklaşık 200 at taşımıştır. Bk. ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.8 ve n.9 (21 Maggio 1699, Spalato ve 23 Maggio 1699, Spalato).

¹⁷ Giusto Emilio Albergetti'nin 1694 yılında yayınladığı geometri ve aritmetiğin kalelerde uygulanması hakkındaki çalışması dönem açısından bakıldığında oldukça değerlidir. Bk. Alberghetti, 1694.

¹⁸ "Osman Ağa fu' Sclihtar della Fulgida Porta" (Bâb-ı Âli'nin eski silahtar ağlarından Osman) Bir örnek için bk. ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 10, (Osmanlı Sultanından Bosna Paşası Halil'e 1 Marzo 1699).

¹⁹ "Bosna taraflarından kat'-ı hudûda Bosna Muhâfız Köseç Vezir Halil Paşa ma'rifeti inzimâmıyla sâbıkâ Başbâkikulu Osman Ağa..." Bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 673; Târih-i Râşid ve Zeyli, 2013, s. 579).

²⁰ Makale içinde kullandığımız hemen hemen bütün belgelerde Osman Ağa kendini Kapıcıbaşı unvanı ile tanıtmıştır: il Signore Osman Aga *Capigi Bassi e' Comissario Ottomano sopra la divisione dei confini di Dalmatia Albania et Levante...*

çok önemli birisidir. Venedik belgelerinde kendisinden sıklıkla söz ettiren Halil Paşa, sürekli tehdit unsuru olarak algılanmış ve hareketleri çoğunlukla bir savaş tehdidi olarak görülmüştür. Bu noktada dönemin Bosna kadısı İbrahim'in Halil Paşa için dile getirdiği "Bosna Eyaletinin en büyük valisi ve Padişah'ın aynası" cümleleri, onun değerini gösteren önemli tanımlamalardır (ASVe, *PTM*, Busta:544, n.194, 20 Febbraio 1702, Bosna Kadısı İbrahim'den Alvise Mocenigo'ya ve Doğan, 2017, ss. 219-227). Bu isimlerin yetkililerin inisiyatifi ile birlikte atanmalarıyla sınır belirleme işi, 1699 yılının Mayıs ayının başlangıcında, taraflar arasında ilk resmi mektuplaşmaların gerçekleşmesiyle başlamış oldu.

2. İlk Resmi Mektuplaşma ve İlk Karşılaşma

7 Mayıs 1699 tarihinde Bosna Paşasının bilgilendirme maksadıyla Grimani'ye bir mektup kaleme almasıyla birlikte Osmanlı-Venedik sınır temsilcileri arasında ilk resmi süreç de başlamış oldu²¹. Grimani kendisine gelen ilk haberin akabinde yardımcısı Rinaldo Carli ile birlikte Halil Paşa ve Osman Ağa'nın şu anda bulunduğu Travnik'e doğru yola çıkmış ve bir diğer ifadeyle mektup kaleme almak yerine yanına çokça hediyeyi de alarak yüz yüze bir bilgilendirme yoluna gitmeyi hedeflemişti. 9 Mayıs'ta yola çıkan heyet, Grimani'nin ifadeleriyle yoğun karın ve yağmurun yürünmez dereceye getirdiği yollardan geçerek türlü zorluklar içinde Travnik'e varmıştı. Her ne kadar Grimani, kaleme aldığı günlüğünde kısmen fazla ayrıntılara girmeden bu yolculuk hakkında bilgi verse de yanında götürdüğü Dragoman Rinaldo Carli, kapsamlı bir günlük kaleme almıştır²². Bu günlüğün aktardığına göre buldukları Spalato'dan yola çıkan diplomatik heyet, önce 1644 yılından itibaren Osmanlı egemenliğinde olan ancak Karlofça Antlaşması ile Venediklilere bırakılan Sinj/Signo/Sin kalesine gelmiş ardından, fazla vakit kaybetmeden Clivuno/Clivno'ya ulaşmıştı. Burada Halil Paşa'nın gönderdiği bir alay çavuşunun (*Alai Chiausso*) karşılamasıyla Türklerle ilk defa irtibata geçen heyet, Travnik'e vardığında top atışlarının eşlik ettiği ve kendilerini oldukça memnun eden bir karşılama ile kente giriş yapmıştı. Heyetin ikamet yerine gitmesinin akabinde konuklarına çavuşlar kahyasını (*Chiauslar Chacassi*) gönderen Halil Paşa, ardından 15 yeniçeriyi de ihtiyaçları karşılamak maksadıyla tahsis etmişti. Karşılamadan ve kendilerine gösterilen ihtimamdan son derece memnun olduklarının izlenimini veren Rinaldo Carli, bir sonraki gün

²¹ "...venne il giorno stesso un Aga spedito dal comandamento di Cliuno con lettera scritta al Generale dal Passa di Bossina, che lo avvisava della destinatione d'Osman fu' Silictar del Gran Signore nativo di Costantinopoli per commissario ai Confini". Bk. (ASVe, *Grimani, Diario*, s. 8).

²² Venedik Correr Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan günlüğün başlığı şu şekildedir: "Relatione del Dragoman Rinaldo Carli del suo viaggio a' Travnik col. Cav.re Gio. Albertis (*Giusto Emilio Albergetti*) per lettere al Bassa' di Bossina et commissario". Bk. (Venezia, *MC. Morosini-Grimani*, n.530).

Halil Paşa ile görüşmek maksadıyla hazırlıklarına başladıklarını bildirecektir. Osmanlı tarafı ile ilk diplomatik teması gerçekleştirmek maksadıyla Halil Paşa'nın çadırına geniş bir maiyet ve eşlik eden birçok Osmanlı yetkilisiyle teşrif eden Venedik tarafı, yine büyük bir karşılama ile çadıra alınmıştı. Venedikliler ve Osmanlılar arasındaki bu ilk karşılaşmada Grimani, şöyle bir manzara çizecektir: “Bosna Paşası daha evvel işittiğim Osman Ağa'yı tanıştırdı ki kendisi Hali Paşa'ya göre daha aşağı bir yerde oturuyordu ve saygılı bir tavır içinde Paşa'nın yakınında idi. İkinci olarak Halil Paşa, İbrahim Efendi'yi bana tanıştırdı. Bu kişi Marsigli ile yapılacak müzakerelere seçilmiş komiserdi. İbrahim Efendi ise Paşa'nın hemen yanı başında oturuyordu (ASVe, PTM, Busta: 701, n.9, 23 Maggio 1699, Spalato)”. Notlarından benzer bir tabloyu çizen Carli'nin odaklandığı diğer husus ise Venedik heyetine gösterilen ihtimam ve onlara sunulan ikramlardı. Anlaşılan o ki Halil Paşa, ilk karşılaşmayı her açıdan düşünmüş ve Karlofça'da masada “kaybeden” bir Osmanlı imajı yerine her bakımdan her şeyin “yolunda gittiği” izlenimini vermeye özen göstermişti. Bu bakımdan her ayrıntıda Osmanlı tarafının büyüklüğünü ve zenginliğini vurgulayan türlü örnekleri rakip gücün heyetine gösterme yoluna gitmişti. Yine bu sebepten olsa gerek, bu ilk karşılaşmada hem Grimani'ye hem de Carli'ye birtakım hediyeleri de ihsan etmeyi ihmal etmemişti (ASVe, PTM, Busta: 701, n.9/1, 23 Maggio 1699, Spalato).

Her ne kadar seremoni bağlamında ilk karşılaşmada böyle olumlu bir tablo varsa da iş, taraflar arasında sınır çizimi noktasında tartışmalara geldiğinde değişecekti. Halil Paşa'ya göre Karlofça'dan sonra çok zaman kaybedilmişti ve bir an evvel işe başlanması gerekliydi. Ona göre bu noktada yapılması gereken, evvela Osmanlı-Avusturya sınır işinin bitirilmesi idi. Ardından diğer işe yani Osmanlı-Venedik sınır çizimine geçilmeliydi. Ancak bu öneri, Grimani tarafından hiç hoş karşılanmamış hatta asıl muhatabı olan Osman Ağa'nın sessiz kalarak Paşa'nın söylediklerini onaylar tarzda hareket etmesine de ayrıca içerlemiştir. Grimani her ne kadar bu teklif hakkında ne cevap verdiği noktasında ketum davransa da Osmanlı-Venedik sınırının çizimi işinin hemen başladığını düşünürsek tartışma ve ikna etme noktasında ortaya çıkan sonucun kendi lehine olduğunu söyleyebiliriz²³.

Kendilerine verilen hediyelerle birlikte bu ilk karşılaşmada elde edilen bilgiler eşliğinde Venedik tarafının bölgeden ayrılmasıyla Kapıcıbaşı Osman Ağa da fazla vakit kaybetmeden Bosna Paşası Halil'in yanından ayrılacaktır. Grimani ve Carli'ye göre 21 Mayıs'ta Travnik'ten yola çıkan Osman Ağa'nın yanında oldukça kalabalık bir maiyet vardır. Verilen rakamlara göre bu kişiler arasında 100 yaya asker, 100 atlı asker, 180 hizmetçi, 70 yapılacak kazı işleriyle

²³ Grimani daha sonra Venedik Senatosuna yazdığı mektupta kendisine yapılan öneriyi şikâyet tarzı bir dille ifade etmiştir. Bk. (ASVe, PTM, Busta: 701, n.9/1, 23 Maggio 1699, Spalato).

ilgilenecek kişi ve onların yanında ayrıca 100 yardımcı, kadı, defterdar, miralem ve alay beyi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bölge ileri gelenlerinden (daha evvel sınırların nerelerden geçtiği noktasında danışmak maksadıyla) 5 kişi²⁴, bir tercüman da bu maiyet içerisinde yer almaktadır (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.9, 23 Maggio 1699, Spalato ve Carli, *Relatione del Dragoman Rinaldo Carli...*). Buna karşılık Grimani'nin maiyetinde 100 atlı asker, 100 yaya asker, 250 hizmetçi, 100 ayrı yardımcı, 1 sekreter, 2 tercüman, 1 haritacı, 6 adet borazancı (tombettieri) ve son olarak 2 doktor yer almaktadır (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.9, 23 Maggio 1699, Spalato; ASVe, *Grimani, Diario*, s. 11; Maria Pia Pedani, 2002, s. 55).

3. Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın Mektupları Özelinde Sınır Belirleme İşinin Başlaması

Bosna Paşası Halil, diplomatik manada eşitlik gereği karşılıklı olarak tarafların maiyetlerinin sayı bakımından benzer olmasına yönelik gönderdiği mektupla birlikte her iki ülke temsilcisi de bu hassasiyete dikkat ederek gerekli ihtimamı göstermişti (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.10/1 ve 10/2, 23 Maggio 1699, Spalato). Oldukça geniş bir maiyet ile hareket etmek zorunda kalan Osman Ağa ve Grimani için yanlarında bulundurdıkları kişiler her ne kadar devletlerinin ihtişamını ve gücünü gösterse de yapılacak işin uzamasıyla birlikte ve coğrafyanın çetin olmasından ötürü daha sonra bir yerden bir başka yere gitme noktasında çok zorluklar çekilecekti. Osman Ağa'nın birçok mektubunda bu konuya yönelik şu serzenişleri kaleme aldığını belirtmeliyiz; "...ancak havalar tuğyân üzere olmağla bu taraftan o tarafa ağırlıkla mürür etmek mümkün olmayub..." (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye 9 Decembre 1700). En baştan söylemek gerekir ki mevcut bu kadar sayıdaki maiyetleri ve yükleri ile yola çıkan her iki tarafın da Karlofça müzakereleri sırasında yapılacak işin iki ay ve eğer mümkünse daha kısa zaman dilimi içinde bitirilmesine yönelik alınan karara pek ihtimal verdiklerini (muhtemel ki 1671 yılında gerçekleşen sınır çizim işini de bildiklerinden²⁵) söylemek mümkün gözüküyor. Onların bu öngörülerini çok da uzak bir ihtimal olmamış; defaten söyleyecek olursak işin tamamlanması, iki yıl kadar devam etmiştir.

²⁴ Sınırların tayin ve tespiti noktasında bilgilerinden istifade edilecek bu kişilerin sayıları zaman içinde artmıştır. Osman Ağa'nın Grimani'ye gönderdiği bir belgede "mükâlemeye tayin olunan mu'temed adamların defteridir" başlığı altında ilgili kişilerin isimleri şu şekilde verilmiştir: Amuca oğlu Mehmed Ağa, Begola oğlu Mehmed Ağa, Ömer oğlu İshak Ağa, Ali Ağa, Ishak Ağa, Kır Ali, Tayyar Defterdari, Hersek Yakub, Nasib Efendi, Hüseyin Ağa ve Ahmed Ağa'dır. Bk. ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 10, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 21 Novembre 1699).

²⁵ Osmanlı-Venedik muhaddidleri arasındaki bu sınır belirleme işi hakkında tarafımızdan kaleme alınan şu makaleye bakılabilir: (Doğan, 2019, ss. 1-18).

Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın mektuplarından ilki, ileride ortaya çıkacak bir sorunun daha görüşmeler başlar başlamaz halli yönünde olacaktır. Osman Ağa, 19 Haziran 1699 tarihli bu mektubunda belgelerde hatt-ı pergâri olarak dile getirilen kale önlerindeki uzaklığın ne kadar olacağına yönelik birtakım bilgileri paylaşmıştı. Buna göre Knin, Verlika ve Sin gibi kalelerin eşit miktarda sağ, sol ve önlerinde belirli miktarda yer bırakılmıyordu. Bu noktada Venedik ölçüsü ile her bir tarafta 598 adım mesafe ölçülmeliydi ki bunun yine Venedik uzunluk birimine denk gelen karşılığı 1330 Braccia yani 931 metre kadardı. Bir başka ifade ile yapılan hesaplama göre "bir Türk braccio'su 4 quarte ve 3 dita eder yani bir Venedik adımının yarısıdır" (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 10, Osman Ağa'dan Grimani'ye 19 Giugno 1699). Oldukça hassasiyet gerektiren bu ölçümler, her iki ülke arasında kalacak olan yerlerin büyüklüğüne ve küçüklüğüne işaret etmekteydi. Bir bakıma daha sonra da göreceğimiz üzere ölçümlere verilen önem, aslına bakılırsa sınırlarda yaşayanların ve elbette mülklerinin kimin tarafında kalacağına da yanıtı olmaktadır. Kısacası ölçüm işinin en azından kaba bir şekilde en baştan yapılması, taraflar açısından bir çerçevenin çizilmesi bakımından zaruri bir durumdu. Bu önemli mevzu noktasında Osman Ağa, Bosna Paşası Halil'in de onaylamasıyla Grimani'ye ilgili mektubu göndermesinin çok öncesinde, her bir noktanın tek tek gözlemlenerek sınırlarının çizilmesi için Osmanlı Devleti'nin 1522 yılından beri elinde bulundurduğu ancak Karlofça Antlaşması ile Venedik tarafına bırakmak zorunda kaldığı Knin/Tenin kalesi civarına ulaşmıştı. Ancak Grimani'nin gün boyu yağın yağmur neticesinde yolların çok kötü duruma gelmesi ve sayısız yükü birlikte olan yürüyüşünün sıkıntılarla dolu olmasından ötürü Osman Ağa'ya gönderdiği mektup, daha en baştan yapılacak işin zorluğuna işaret etmekteydi (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.11, 2 Giugno 1699, Dalle Torre sotto Sing). Bundan olsa gerek Osman Ağa da benzer yakınmalar eşliğinde muhatabına şöyle bir mektup kaleme alacaktı: "benim izzetli aziz refikim havalara mu'tedil olmayub şiddet-i şitâ kesir olub çamurlu yollar olmağla [...] kalkub karib yerde nüzûl eylemek ihtimâl olmaz" (Venezia, *MC.*, ms. *Morosini-Grimani*, n.533).

Geniş maiyetlerin yer aldığı iki tarafın, farklı sebeplerin zorunlu kıldığı etkenler ile, uzun zaman herhangi bir iş yapmadan vakit geçirmesi işin devamında da sıklıkla karşımıza çıkan durumlardan birisi olacak ve bu durum, Osman Ağa'nın mektuplarında da sürekli bir yakınma ile yer bulacaktır. Bu bekleme döneminde kendisine mektupların gelmemesine istinaden Osman Ağa, içinde biraz merakın biraz serzenişin yer aldığı şu üsluptaki cümleleri farklı mektuplarında sarf edecektir: "benim aziz dostum bu kadar zamandan berü cenâbınızdan bir mektûb gelmeyüb ve sıhhat-i ahbârlarınızı ilâm eylemediniz aslı nedir, efkârda kalmış idik hatırları bizden kalmış mıdır yâhud bizi unuturlar mı" (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 14 Ottobre 1700). Her iki tarafın da iklime yönelik bu türden sıkıntılarını ve dile

getirdikleri serzenişleri ortaktı ancak işin uzatılması ve en baştan zamana bırakılması da nispeten istenen bir durum değildi. Venedik tarafı için havaların engel olduğu bu bekleme dönemi, sınır bölgelerinin haritalandırılması için bir fırsat olmuştı. Grimani yanında getirdiği harita konusunda uzman Alberghetti'yi bölgenin kapsamlı bir haritasını, sınırların nereden tam olarak geçtiğini gösterecek şekilde, yapma maksadıyla görevlendirmişti²⁶.

Tarafların beklemesi diğer yandan Osmanlı-Avusturya sınır çizimlerinin hızla ilerlediğine dair gelen bilgiler ile daha da sıkıntılı bir hâl almaktaydı. Bu etkenlerin meydana getirdiği durumla Grimani ile Osman Ağa, daha fazla vakit kaybetmeden 7 Haziran 1699 tarihinde bir araya gelmeye karar verdiler. Ancak Grimani'nin günlüğünde tuttuğu notlardan anladığımız kadarıyla Osman Ağa'nın çadırında bu ilk bir araya geliş ve ilk müzakerede taraflar arasında herhangi bir tartışma yaşanmamıştı. Aksine 3 saat süren müzakerelerde samimiyetin yoğun olarak yaşandığı, karşılıklı yemeklerin yenilip kahvelerin ve tütünlerin içildiği ve yine karşılıklı hediyelerin verildiği bir müzakere süreci olacaktı²⁷ (ASVe, *Grimani, Diario*, ss. 14-15). Venedik tarafının bu ziyareti sonrasında Osman Ağa ve maiyeti de Grimani'nin çadırına bir ziyarette bulunmuştu. Ancak yapılan bu ziyaret sırasında Venediklilerin diplomatik teamüllere aykırı olarak Osmanlı heyetinin gelmesi sırasında bazı müzik enstrümanlarını icra etmeleri, Osman Ağa'yı oldukça sinirlendirecekti. Buna istinaden yaptıklarının bir ziyaretten ibaret olduğunu, kendilerinin bir konferansa gelmediklerini bildirmek zorunda kalmıştı. Her ne kadar ilk ziyaretler esnasında yaşanan bu türden "diplomatik gerginlikler" olsa da bunlar kısa zamanda atlatılmış ve asıl işin yapılması noktasında taraflar, hemfikir olmuşlardır (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.12, 8 Giugno 1699, Dalle Tende nella Campagna vicina alla Torre di Sternizza). İşte bu noktada sınırda mevcut en temelde 7 büyük kalenin önünde ve yanında bırakılacak mesafe konusu tekrar gündeme gelmişti. Daha evvel alınan kararların ışığında, coğrafyanın da durumu dikkate alınarak şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştı:

İttifâk üzere olunan tahrirlerin esası ile saatde ne mertebeye dek mütevâzi olunduğu zuhûr ve mazbût olunması Knin ve Verlika ve Sin ve Delüvara ve Vergorac ve Çeklut ve Gabela kal'alarının önünden bir saatlik münâsib mevâzi' tâ'yin olunmak iktizâ' olunub mezbûr kal'aların her birisine arzen sağ yanına tahrir olunan ölçü ve mesâfe ile 2114 ölçü ve mesâfe olub ve

²⁶ Makalenin ekler kısmında yer alan haritanın başlığı şöyledir: "confini tra' la Croatia e la Bossina e tra' questa e la Dalmatia stabiliti dalli commissarii delli due Imp.ri e delle Repub.a seconda le capitulationi di Carloviz, e rappresentati all'Ecc.mo Senato dall'Ill.mo et Ecc.mo suo comiss.o Gio. Grimani fu' del K.re Proc.re con due disegni di Giust' Emilio Alberghetti uniti in questo foglio 1699". Bk. Venezia, *MC. Morosini-Grimani*, n.530. Giust' Emilio Alberghetti hakkında şu makaleye bakılabilir: (Chauvard, 2004, ss. 193-220).

²⁷ Ayrıca görüşmenin içeriği hakkında bk. ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.12, (8 Giugno 1699, Dalle Tende nella Campagna vicina alla Torre di Sternizza).

sol yanına dahi 2114 mesâfe ve önünde dahi minvâl-i meşrûh üzere 2114 mesâfe olub tahrir ve tâ'yin için ittifâk ve karar kılınmıştır ve mezbûr mesâfe ile ihâta olunan mütevâziyesi ile bir mu'tedil hatt-ı pergâri çıkılıb sekizinci maddede mestûr ve ta'bir olunduğu üzere her bir kal'aya bir saat tâ'yin olunub sulh ü salâhın ahidnâmeler mücebince icrâ olunduğu mesâfe oluna" şeklinde fiili uygulamaya yönelik bir karar alınmıştı (Venezia, *MC.*, ms. *Morosini-Grimani*, n.533).

Bu kararın alınmasının sonrasında evvela Knin kalesinin durumu görüşülmüş ve farklı müzakereler çerçevesinde nihayetinde karara bağlanmış²⁸ ve her iki tarafın heyetleri, Osmanlı-Venedik-Avusturya'nın ortak noktası olan üçlü sınır noktasına geçmişlerdi.

4. Osmanlı-Avusturya-Venedik Üçlü Sınırının (Triplex Confinium) Tespiti

Sekiz ay süresince Osmanlı-Avusturya sınırının tespitinde görev almış olan Temeşvarlı Osman Ağa'nın yazdığı günlükte verdiği bilgilere bakacak olursak üçlü sınırın çizimi konusunda beklenen Marsigli ve İbrahim Efendi'nin durumları şu şekildeydi: "o vakit(lerde), iki devletin hudûdcuları, henüz Islankamen adlı yerden hudûdlar kesimine başlayıp, Sirem sahralarıyla Bosut suyuna doğru sınır kat' ederek gitmişler[di]" (Tolasa, 2004, ss. 206, 221). Osman Ağa ve Grimani, Knin kalesinin çizimlerini gerçekleştirdikten sonra üçlü sınırın geçtiği yere, Medveda Glavica adı verilen dağın yanındaki Debelo Brdo veya Veliko Brdo tepelerinin civarına gelmişler ve diğer heyetin gelmesini beklemeye başlamışlardı. Daha evvel havaların kötü gitmesinden dolayı vakit kaybeden taraflar, bu sefer yine bir bekleme sürecine girmişler ancak eskisi gibi pek de sabırsız davranmamışlardı. Aralarında yaşanan dostluk ve samimiyet, işlere ara verildiği sırada kendini daha da hissettirmiştir. Örneğin iki muhaddid birbirlerinin çadırlarında sıklıkla bir araya geliyorlar, çalgılar eşliğinde yemekler yiyip kahvelerini içiyorlardı (ASVe, *Grimani, Diario*, ss. 16-17). Çoğu zaman bu samimiyeti daha da kuvvetli hâle getiren karşılıklı hediyeleşmeler de yaşanıyordu. Her ne kadar bu dostluk havası gün be gün artsa da mevcut işin bir an evvel bitmesi gerekmektedir. Çünkü ancak üçlü sınırın tespit edilmesi ile sonraki diğer işlere geçilebilirdi. Ancak bu bekleme döneminde gelen bazı olumsuz haberler özellikle Venedik tarafının moralini son derece bozmuştu. Gelen bir bilgiye göre Avusturya ordusu, Zuonigrad'ı işgal etmişti (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.14/4, 10 Giugno 1699, Dalle Tende sotto Sternizza). Burası üçlü sınırın çok yakınında yer alan, oldukça önemli bir bölgeydi. Avusturya,

²⁸ Bu noktada Knin kalesinden Verlika kalesine çekilen sınırın (hatt-ı müstakim) nerelerden geçtiği hakkında bk. (BOA, *A.DVN.DVE*. 17/5, ss. 34-35; Muâhedât Mecmuası, 2008, ss. 242-245).

müttefiklerinin toprağını işgal etmiş; bunu ise bir bahaneye sığınarak yapmıştı: “Bölgenin Türklerin eline geçmemesi için²⁹”.

Avusturya'nın sınır temsilcisi Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı Devleti'nin temsilcisi Kapıcıbaşı İbrahim Efendi, Osmanlı-Venedik tarafına nazaran yaptıkları işte nispeten daha hızlı ilerlemişlerdi (Molnar, 1999, ss. 472-479; Demiryürek ve Doğan, 2015; Doğan, 2017, ss. 141-200; Doğan, 2020b, ss. 133-148). Konu, üçlü sınırın tespitine geldiği sırada her iki diplomat da yavaş da olsa görüşmelerin yapılacağı yere yola çıkmışlardı. Bu sırada Osman Ağa ve Grimani, farklı görüşmeler de gerçekleştiriyorlardı. 13 Haziran 1699 tarihinde yapılan görüşme, iki saat kadar sürmüş ve müzakereler ağırlıklı olarak sınırlar arasındaki ölçümlerin nasıl yapılacağı üzerine olmuştu. Buna göre adım hesabına ve saat ölçümüne göre hesaplama yapılarak bir saatlik yürüyüşün 4000 adıma karşılık geldiği tespit edilmişti (ASVe, *Grimani, Diario*, s. 17). Ancak taraflar arasındaki bu tespit, nihai olmamış daha sonra yapılacak görüşmelerde iki ülke arasındaki sınır aralığının genişliği meselesi tekrar tekrar gündeme gelmişti. Buradaki mesele, ölçümün hangi araç ile yapılacağıydı. İlgili ölçüm, adım hesabıyla mı ya da herhangi bir binek aracının kullanılmasıyla mı gerçekleştirilmeliydi (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.19, 20 Giugno 1699, Dalle Tende Sotto Colubich)? Bu soruların cevabını bulmak maksadıyla her iki diplomat da farklı zaman dilimleri içinde birbirlerinin çadırlarında bir araya gelmişler ve netice olarak bir adımın üç karış üç parmak veya dört karış üç parmak olması yönünde (arazinin durumunu da göz önüne alarak) ortak bir noktaya varmışlardı. Bundan sonra taraflar, kâğıt üzerinde aldıkları kararları araziye tatbik etmek için uğraşmışlar ve ilk olarak Knin kalesi yakınlarında yer alan ve 1521 yılından itibaren Osmanlı egemenliği altında olup Karlofça Antlaşması ile Venedik'e bırakılan Verlicca/Vrlika/Virhrika civarındaki ölçümleri gerçekleştirmişlerdi (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.20, 21 Giugno 1699, Dalle Tende Sotto Colubich). Fazla zaman kaybetmeden taraflar, her ne kadar havalanın verdiği ciddi sıkıntılar onları olumsuz etkilese de bu sefer, Çetina/Cettina nehrinin kaynağına gelmişler ve buranın durumunu yine ölçümler özelindeki tartışmalar ışığında belirlemişlerdir. Uzun tartışmalar ve maiyetlerde yer alan uzman kişilerin ve bölgede yaşayan yaşlıların da görüşleri alınarak belirlenen noktalara Osman Ağa adına beyaz bayrak (bandiera bianca), Grimani adına ise kırmızı bayrak (bandiera rossa) konulmaya başlanmıştı (ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.21, 26 Giugno 1699, Dalla Campagna vicina alla sorgente di Cettina). Bir başka uygulama ile tespit edilen her bir noktaya Osman Ağa'nın ifadeleriyle şu yapılıyordu: “bi'l cümle münâsib olan yerlerde alâmet olmak üzere humka ve gravele³⁰ vaz' olunmak üzere rızâ verildi” (ASVe, *Archivio Privato*

²⁹ “...dicono detti Austriaci...ch'essi hanno fatto detto passo d'occupare quel posto perche non cada in mano de Turchi”, bk. (Venezia, *MC*, 1206_2643, ss. 133-145).

³⁰ Macarca olan bu kelimeler sınır işareti anlamına gelmektedir.

Famiglia Grimani dai Servi, Busta: 12, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 29 Gennai 1700).

Sınır noktalarına konulan alâmetlerle birlikte yaklaşık olarak bir aylık zaman geçmiş ve hâlâ Marsigli ve İbrahim Efendi'nin gelmesi beklenmekteydi. En nihayetinde, 26 Temmuz'da Marsigli'nin Grimani'ye gönderdiği mektupta iki muhaddidin Grasaz taraflarında olduğu anlaşılmıştı (ASVe, *PTM*, Busta: 701, 22 Luglio 1699, Dalla Campo di Sopra Cheglevich). Akabinde İbrahim Efendi de Osman Ağa'ya Allah'ın inâyetiyle Cumartesi günü Popina kırsalında olacaklarına dair bir mektup kaleme almıştı (ASVe, *Grimani, Diario*, s. 24). Bu iki mektubun ulaşmasından kısa zaman sonra her iki muhaddid, 30 Temmuz 1699 tarihinde üçlü sınırın kesiştiği noktaya varacaklardır. 500 kişiden oluşan maiyetiyle Avusturya'nın sınır temsilcisi ve daha evvel Karlofça müzakerelerinde de yer almış diplomat ve asker Kont Luigi Ferdinando Marsigli'nin gelişi, Venedik tarafında -müttefik bir gücün gelmesinden dolayı- sevinçle karşılanmıştı. Her ne kadar daha evvel Avusturya ordusunun Venedik'e ait olan bir yeri işgal etmesi, belli bir süre taraflar arasında gerginliğe sebep olsa da yapılması gereken işin bekletilmemesi de önemliydi. Bu bekleme ya da erteleme durumu, aslına bakılırsa en baştan Avusturya yönetimi tarafından da hiç istenilen bir şey değildi. Daha evvel Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasında da aceleyle davranan Viyana Sarayı, İspanya'da oluşan veraset savaşına odaklanmak niyetindeydi. Bundan dolayı Avusturya, sınırları etrafında devam edecek bir savaştan yana değildi. Kendi barışını sağlamak bir yana müttefik Venedik'in de Osmanlı Devleti ile barış imzalaması, onların "doğu" cephesini kapatmasına ve "batı" cephesini "açmasına" olanak sağlayacaktır. Bundan olsa gerek daha evvel Karlofça'da yer alan Kont Marsigli, bu anlaşmayı savaş ve barışı sona erdiren dönüm noktası olarak niteliştir. Ona göre Karlofça, Osmanlı Devleti ile yapılan barış antlaşmasıydı ancak yine bu antlaşma, İspanyol veraset savaşlarına giden yolda Avusturya tarafı için savaşı başlatan antlaşmaydı³¹ (BUB, *Ms. Marsigli*, n.117, s. 92). Bu noktada aslına bakılırsa her bir tarafın sıkıntıları zaman üzerine şekilleniyordu.

İfade ettiğimiz zaman baskısı ve kaygısıyla birlikte dört muhaddid, üç ülkenin ortak sınırını tayin etmek için 2 Ağustos 1699 itibarıyla, yoğun yağışın eşlik ettiği zorluklarla birlikte, bir araya gelmişti. Zinkeisen'in işaret ettiği gibi her iki taraf da her köyün, her palankanın, her taşın, hatta her parça toprağın bile sonsuz anlaşmazlıklara ve düşmanlıkların hemen yeniden başlatılmasına nasıl sebep olabileceğini biliyorlardı (Zinkeisen, 2011, s. 156). Bundan dolayı Grimani'nin ifadesiyle, gecelere kadar süren tespitler ve müzakereler yapıyor ve elbette bu

³¹ Avusturya'nın izlediği politika ve Venedik'in bu noktada bakış açısını çağdaş bir İtalyan'ın kaleminden okumak için bk. (Doğan, 2020a, ss. 95-112).

iş gücü onları ciddi olarak bitap düşürüyordu³². Ancak bu yorgunlukları gideren ve her bir taraf için işin zorluklarını hafifleten ise çadırlarda çoğu zaman müzik eşliğinde yenilen yemekler, içilen içecekler olacaktır. Üçlü sınırın devam etmesi sürecinde dört sınır görevlisi ve yanlarında olan maiyetleri, yapılacak işlere ara verildiği sırada bir araya geliyorlar ve belgelere yansıyan şekliyle oldukça keyifli vakitler geçiriyorlardı. Taraflar arasında var olan ve gün geçtikçe artan bu dostluk ortamını tabir yerindeyse perçinleyen bir diğer husus vardır ki o da alınıp-verilen hediyelerdir. Kapıcıbaşı Osman Ağa, bu mevzuda yani muhatabı Grimani'ye gönderdiği hediyeler noktasında hiç mütevazı davranmamış aksine bütün bir işin halledilmesi sürecinde her fırsatta bir şekilde hediyesini meslektaşına ulaştırmıştır. Osman Ağa, bunun yanı sıra kendisine gönderilen hediyeleri de büyük bir memnuniyetle kabul etmiştir. Bir keresinde Grimani'nin hediye ettiği gümüş kutu, Osman Ağa'yı azim memnun etmiş; kendi ifadesiyle bu hediyeyi gece gündüz elinden bırakmamış ve hemen her gün anın ile eğlen[mişti] (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 24 Marzo 1701). Daha evvel ise Osman Ağa, bu sefer meslektaşından balmumu akçesi kesesi almış ve memnuniyetinin tayinini ifade etmekte zorlanmıştı (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 9 Febbraio 1700). Bunlara karşılık Osman Ağa da Grimani'nin yeni bir torununun dünyaya gelmesini fırsat bilerek ona evvela tahtadan bir beşik (ASVe, *PTM*, Busta: 702, n.88, (18 Settembre 1700, Castel Nuovo) ve Osmanlı adetlerine göre şu cümleleri içeren mektupla da başka bir hediye göndermişti: “ izzetlü oğlunuz ki evlâdları dünyaya gelüb Allahü-Teâlâ hazretlerinden rica ederiz ki ömr-i taviil ihsân edüb kadimi mübârek eyleye dünya kadar bu muhibbleri memnûn olmuşdur ancak bizim diyarda âdetimiz budur ki bir aziz dostumuzun bir evlâdı dünyaya gelse sandık dolusu tebriken bir sırmalı makreme gönderirler” (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 24 Marzo 1701).

Hediyeleşme, her iki taraf için işlere ara verildiği zaman yapılan ve samimiyet dozunu arttıran önemli bir eylem olarak bütün bir süreç içerisinde sürekli olarak devam etmiştir. Aynı zamanda hediyeler, sadece maddi olarak değerli nesnelere etrafında şekillenmemiş aksine tarafların günlük ihtiyaçlarına yönelik bir takım gıda maddeleri de hediyeler arasında yerini almıştır. Bu noktada hacim olarak en fazla yer kaplayan ürün, limondur. Osman Ağa için her daim hediye olarak gönderilen limon, onu mutlu etmiş ve bunu bir belgede şu cümlelerle kâğıda dökmüştür: “Benim aziz dostum irsâl eylediğiniz mektûblarımız ile iki sandık limon biri bu muhibbinize ve biri devletlü Halil Paşa hazretlerine gelüb vusûl bulmuşdur muammer olasız dünyalar kadar mesrûr olmuşuzdur” (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan

³² “...alla quiete del corpo, et alla sempre maggior agitatione dell'animo”. Bk. ASVe, *PTM*, Busta: 701, n.30, (2 Agosto 1699, Dalla Tende a' Popine piccolo).

Grimani'ye, Tarihsiz). Bir başka belgede ise diğer gıda maddelerinin hediye olarak Osman Ağa'ya gönderildiğini şu cümlelerden anlıyoruz: “Benim aziz dostum irsâl olunan altı çuval pirinç ve sandık içinde bir yaş peynir ve bir sandık anberiyeye iksiri ve dört [silik] ve bir sandık alalı top sabun ve bir sandık limon gelüb vusûl buldukda ziyâdesiyle memnûn olmuşuzdur” (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye 21 Aprile 1700). Muhaddidler arasında hediye edilenler özelinde bu türden örnekler çoğaltılabilir³³. Bunlar, karşılıklı olarak samimiyetin durumunu gösterirken diğer taraftan bunları, alınıp-verilenler özelinde, diplomatik birtakım gereklilikler olarak da okumakta fayda var. Şüphesiz hediyeler sadece şeylerin el değiştirmesi olmayıp beraberinde birçok amacı da barındıran önemli araçlardır³⁴.

Hediyeler her ne kadar, defaten söyleyecek olursak, samimiyeti artırsa da ortada var olan işin ve çeşitli sebeplerle kaybedilen zamanın üstünü örtmüyordu. Bu zaman kaybının sebebi, Osmanlı-Avusturya sınırını çizen muhaddidlerin beklenilmesiydi. Bir süre sonra bu da sona erdi ve bütün taraflar, en nihayetinde bir araya gelmişlerdi. Temmuz ayının sonlarına doğru gerçekleşen ilk müzakerelerin ardından 7-10 Ağustos arasında dört günlük yoğun diplomatik faaliyet; mevcut arazinin keşfi ile sürmüş, taraflar üçlü sınırın geçeceği yeri net olarak tespit etmiş, ilgili yere birtakım semboller ve taştan yapılan bir tepecik (un cumulo di sassi) yerleştirmişlerdi³⁵ (ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.35, 11 Agosto 1699, Dalle Tende a' Popine piccolo). Bu nokta, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Venedikliler ile sürekli çarpıştığı kesintisiz bir karşılaşma alanıydı. Dolayısıyla artık bu sınır belirleme işinden sonra Osmanlılar adına burası, bütün gelecek için bir anlamda bir set oldu (Zinkeisen, 2011, ss. 156-157)³⁶.

Osman Ağa işin bitmesinin ardından “ber-mûcib-i ahidnâme-i hümayûn-ı şevket-makrûn Devlet-i Âliyye tarafından hudûd vekili me'mûr olduğum üzere Venedik tarafından vekil olan Komiser Civan Grimani hutûmet avâkıb bi'l-hayr Dalmaçya'da vâki Knin kal'asının yanı olan Debele Borda nâm mahalde vâki Medvidya Glaviçeya'ya vaz' olunan yere...” dair bir tahrir kaleme alarak bunu

³³ Osman Ağa'nın Grimani ile samimiyetine dayanarak daha sonra kendi kızları için toplamda on iki parçayı bulan kumaş sipariş etmesi buna güzel bir örnektir. Bk. ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.41, (26 Settembre 1699, Dalle Tende a' Groabaz nelle vicinanze di Duare). Benzer bir siparişi Bosna Paşası Halil'de vermiştir. Ayrıntılar için bk. ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.42/1, (27 Settembre 1699, Dalle Tende a Verdun in Zuppa).

³⁴ Hediyelerin diplomatik manada ne anlama geldiği noktasında bk. (Frédéric Hitzel, 2010, ss. 251-253).

³⁵ Bu noktada Marsigli'nin raporu için bkz. “Nona umilissima relazione a Sua Maestà Cesare, spedita dal campo del monte Popina a di 18 Agosto 1699” (Gherardi, 1986, ss. 140-164).

³⁶ Üçlü sınırın üç ülke adına farklı anlamları noktasında ise bk. (Rieber, 2014, ss. 254-307).

defter etmiş ve Grimani'ye göndermiştir (Venezia, MC., ms. *Morosini-Grimani*, n.533 ve BOA, A.DVN.DVE. 017/5, ss. 34-35). Üçlü sınır, bu şekilde titiz ölçümler neticesinde her ülke arasında birer saatlik mesafe bırakılarak ve kısmen çeşitli tartışmalar ile son bulmuş ve Osman Ağa ile Grimani, Knin kalesi civarından güneye Delüvara, Verlika, Çeklut ve daha sonra Sin Kal'ası'na doğru ilerlemeye başlamışlardı.

5. Beklenen Haberler, Yaşanılan Türü Sıkıntılar ve Adım Adım Çizilen Sınırlar

Osmanlı-Venedik muhaddidlerinin üçlü sınırı tespit etmek için işe giriştikleri esnada Venedik'in İstanbul'daki yeni elçisi (Balyos) Lorenzo Soranzo da görevine başlamıştı³⁷. Elçinin İstanbul'a gelmesinin Grimani için anlamı büyüktü. Ona göre payitahttan alınacak her bilgi, yapılacak işi kolay kılacak ve hatta hızlandıracaktı. Zaman içinde alınan bu haberlerle birlikte süreç, bir şekilde ilerliyor ve adım adım sınırların tayin ve tespiti yapılmaya çalışılıyordu. Bu noktada, 9 Şubat 1700'de Osman Ağa'nın kaleme aldığı belgede "hudûd üzerine vaz'ı alâyim için gönderilen kimesnelerin isimleri beyân" edilmekte³⁸, ardından ise üçlü sınır noktasına atfen 21 Şubat 1700'de gönderilen bir diğer belgede şunun yapılacağına dair bir anlaşma metni (instrumento accordato) kaleme alınmaktaydı:

Karloviç nâm mahalde akd olunan sulh ü salâhda ve ahdnâme-i hümayun mucibince devlet-i âliyye tarafından hudûd vekili ve me'mur olduğumuz üzere venediklünün [...] hudûd vekilleri olan [...] Civan Grimani komiserin hidmed-i avâkıbe bi'l hayr ile Dalmaçya'da vâki Knin kal'asının yanı olan Debele Borda dimekle mâ'ruf mahalde vâki Medvedya Glaviçe tepesine hudûd-ı selâsede vaz' olunan kebir graveleden Klis'e doğru ve Knin Kalesine hatt-ı müstakim çekilüb...iki noktanın tam olarak ayrıldığı yerlere humka ve gravele konulması... (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 12, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 21 Şubat 1700).

³⁷ "Venedik doju ve cumhûru taraflarından Karloviçe'de akd olunan musâlaha teşekkürünü mutazammın mu'tâd-ı kadim üzere büyük elçisi Lorenço Soranço nâm elçisi Akdeniz'den kalyon ile gelüp Boğaza dâhil olduğu sâmi'a-i Devlet-i Âliyye'ye vâsil olmağın kâ'ide-i kadime üzere Âstâne'den iki aded çekdiri irsâl ve kendü ve ba'z-ı havâss-ı etbâ'-ı çekdiriler ile ber-vech-i isti'câl mâh-ı cumâde'l-ülânın 21. günü Galata'da ferş ü ihzâr olunan hâneye isâl ol[du]..." Bk. (Târih-i Râşid ve Zeyli, 2013, s. 585; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 683; Özcan, 2000, s. 143).

³⁸ Osmanlı tarafından şu isimler görevlidir: Beyoğlu Ömer Ağa, Mehmed ibni Osman Sipahi Balagaylı, İbrahim Öjegioğlu Mostarlı, Hersek Sipahilerinden Karahasan Sipahi ibni Hüseyin Sipahi, İbrahim ibni Mustafa Çavuş İmoçkalı, Mümin ibni Zülfikar Konizzalı. Venedik tarafından isimler ise şu şekildedir: Giust. Emilio Alberghetti, Maria Buti, Milos Marcieli, Marco Corponese, Antonio Calogiurgevich ve Pero Radoevo. Bk. ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 12, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 9 Şubat 1700).

Osman Ağa'dan Grimani'ye gönderilen mektuplar, işin devam etmesine yönelik oldukça olumlu gelişmeler iken süreç içerisinde yaşanan üç durum, işlerin belli bir süre askıya alınmasına sebep olacaktı. Bunlardan birisi gün geçtikçe artan hırsızlık vakaları, diğeri Venediklilerin İstanbul'da olan Balyos'a gönderdikleri ve cevap bekledikleri mektuplar ve son olarak Osman Ağa'nın rahatsızlanması.

Osman Ağa, eşkıyaların bir an evvel engellenmesini isterken Blagai kadısı Mehmed Efendi de doğrudan Grimani'ye yazdığı mektubunda bu sıkıntılı durumun ve özellikle yaşanan hırsızlıkların engellenmesini istiyordu (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye 11 Marzo 1700 ve ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Blagai Kadısı Mehmed Efendi'den Grimani'ye 19 Marzo 1700). Sorunlar gün geçtikçe artarken ve her iki tarafın yetkilileri birtakım çözümler bulmaya çalışırken öte yandan bazı sorunlu yerler için İstanbul'a yeni görevlendirilen Balyos Lorenzo Soranzo'dan birtakım soruların cevapları da bekleniliyordu. Ancak talep edilen cevapların gelmesi, oldukça uzun zaman alıyor ve her iki diplomat da birbirlerinden gelecek mektupların haberini bekliyorlardı. Çoğu zaman Grimani, Osman Ağa'dan gelecek herhangi bir haberin olup olmadığını ısrar tonu yüksek birtakım mektuplar aracılığı ile sorarken Osman Ağa da benzer şekilde defaten şu cevapları verecektir: "Benim canım dostum İstanbul mektûbunuzun cevabı gelirse lütf edüb tarafımıza irsâl buyurasız İstanbul tarafından asla bize bir cevap gelmedi bir havadis zuhûr ederse i'lâm ederiz" (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 9 Febbraio 1700) ve bir diğere belgede ise benzer bir cevap şöyledir: "İstanbul havadisi bizde yokdur eğer sizde var ise i'lâm edesiz memnun oluruz bize haber gelse bir saat eğlendirmeyüb i'lâm ederiz" (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 12, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 20 Aprile 1700).

Beklenen haberler, yaşanan eşkıyalık hareketlerine ek olarak her iki tarafı sıkıntıya sokacak diğere bir husus ise Osman Ağa'nın rahatsızlanması olacaktır. Üçlü sınırın çizilmesinden sonra Osman Ağa'nın yaşadığı bir talihsizlik (at tekmelemesi), onun belli bir süre nekahette kalmasına yol açacaktı. Ancak tıpkı hediyeleşmelerde de görüldüğü üzere taraflar arasındaki samimiyetin oranı hastalık zamanında da ortaya çıkacak ve Grimani, maiyetinde bulunan bir doktorunu Osman Ağa'ya gönderecektir (ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.41, 26 Settembre 1699, Dalle Tende a' Groabaz nelle vicinanze di Duare). Ancak bu sıkıntılı vaziyete rağmen yine de Osman Ağa, Duare Kalesi ve Vergoraz arasındaki sınır çizimlerine katılmayı ihmal etmemiştir (ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.43, 30 Settembre 1699, Dalle Tende a' Verdun in Zuppa). Bu işin hallinden sonra havaların kötüye gitmesi ve Osman Ağa'nın nükseden rahatsızlığı, tekrar tarafların beklemesine yol açacaktır. Nispeten belli bir süre bekleyen taraflar,

yine vakit kaybının baskısı ile çalışmalarına devam edecek, adım adım ve kaleden kaleye (da piazza a piazza la linea) sınırları tespit edeceklerdir.

Osman Ağa'nın bir mektubundan anladığımız kadarıyla 27 Kasım 1699 tarihinde yapılan toplantıda her iki tarafın maiyetinde yer alan ve danışmanlık konusunda itibar edilen beşer kişilik gruplar, Dubrovnik/Ragusa ile Osmanlı Devleti arasındaki sınırların nasıl şekilleneceğini tartışmışlardı. Bu mevzu bölgede yaşayan ihtiyârlardan sual olunmuş ve nihayetinde Dubronik arazisi ile ittisâl için devlet-i âliyye'ye kalacak yerler, tek tek belirlenmişti. Bu çerçevede sınır noktasında 61 köyün varlığı tespit edilecektir (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 27 Novembre 1699). Osman Ağa'ya göre bu işin bir an evvel sonlandırılması önemliydi. Çünkü ona göre bu işlere mübâşeret olunmazsa sonradan çetin olunması mükerrer[di]. Yine onun girişimleri ile Dubrovnik'ten gelen elçi Lorenzo Sorgo'nun müdahil olmasıyla, asıl olarak Karlofça Antlaşması'nda alınan kararların ışığında ve anlaşma metninin 9. ve 10. maddelerine istinaden ~~hâli~~ söz konusu sınır belirleme işi de tamamlanmış oldu (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan Grimani'ye, Tarihsiz; ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.45, 14 Ottobre 1699, Dalle Tende a' Gabella ve ASVe, *PTM*. Busta: 701, n.47, 19 Ottobre 1699, Dalle Tende a' Cruppa).

Her iki muhaddid, bir taraftan geniş maiyetleriyle birlikte hareket etmenin türlü zorlukları altında çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan tespit edilen noktalarda tahliye edilecek yerler meselesi ile uğraşmaktaydılar. Bu mevzu oldukça önemliydi çünkü Osmanlı tarafı açısından en azından bir an evvel öşrün tahsil edilmesi gerekiyordu. Miralay Ahmed'in Grimani'ye gönderdiği şu bilgi sürekli olarak belgelerle karşımıza çıkmaktadır: “Toprakları zirâat eden reâyâlardan öşrümüzü [...] tahsil için tarafımızdan Ahlona ağalarından vekil nasb idüp...” (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Miralay Mehmed'den Grimani'ye, Tarihsiz). Tayin edilen vekiller aracılığıyla elde kalan yerlerden öşrün alınmasına dikkat edilirken öte yandan yine elde kalan kalelerin ve palankaların boşaltılması için de ısrarlı yazışmalar sürmekte idi. Bu konuda Osman Ağa'nın, işi Halil Paşa'ya bıraktığını da söylemek isteriz. Çünkü bu önemli konu, çok çabuk halledilebilecek bir mevzu değildi.

Boşaltılacak yerler konusu, sınır görüşmeleri devam ettiği sürece en sıkıntılı mevzulardan birisi olarak kalmaya devam edecektir. Halil Paşa'nın Venedik tarafına gönderdiği bir mektupta belirttiği gibi ilgili yerlerin ve özellikle kalelerin tahliyesi ve teslim edilmesi, hudûdların istikrârını mûcib ve zuhur edecek ihtilâli önlemenin temel koşullarından birisidir (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Bosna Paşası Halil'den Venedik Provveditoresine, Tarihsiz ve BOA, AE. III.Ahmed, n.1742). Ancak ne olursa olsun şunu söylemek gerekir ki bütün sınır belirleme işi içerisinde en fazla zaman alan ve sıkıntı yaratan konu buydu. İşte bu noktada her iki taraf, çözülemeyen mevzularda kendi

ülkelerindeki yetkililerine danışıyor ve onlardan gelecek bilgilere göre hareket etmeye çalışıyordu. Fakat bu beklentiler, oldukça uzun zaman alıyordu.

6. Osmanlı-Venedik Sınırının Nihai Durumu

Karşılıklı ziyaretler, alınıp-verilen hediyeler, restleşmeler, kışın gelmesi ile birlikte iklimin yarattığı zorluklar ve uzun zaman beklenen haberler; 1699 yılı Ekim ayından 1700 yılı Mart ayına kadar Osmanlı-Venedik muhaddidlerinin yaşadığı türlü olayların bir özetidir³⁹. Elbette bütün bu saydıklarımızın ortak noktası, zaman kaybıdır. En nihayetinde havaların yavaş yavaş düzelmesi ve özellikle Osmanlı-Avusturya sınır çiziminin oldukça hızlı gittiğine dair haberlerin gelmesiyle birlikte (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Marsigli'den Üsküp Paşası Ali'ye 19 Marzo 1700) iki muhaddid, bir an evvel kendi çalışmalarının da bitmesi için işleri hızlandırma yoluna gitmeye karar vermişlerdi. İşte bu andan itibaren mektuplaşmalar, sıklaştırmıştır. Grimani, 21 Nisan 1700 tarihinde Osman Ağa'ya gönderdiği mektubunda hal ve hatır sorarak muhatabından şöyle bir cevap almıştır: “Benim aziz dostum hastalık husûsu için sipariş eylemişsiz elhamdülillâhi teâlâ bugüne gelince eseri yokdur ve bundan sonra hak teâlâ hazretlerine rica ederiz ki göstermeye”. Osman Ağa, mektubunun devamında İstanbul'dan gelen herhangi bir haberin olmadığını eğer gelirse bir an evvel ilam edeceklerini de bildirmiştir (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 11, Osman Ağa'dan Grimani'ye, 21 Aprile 1700). Neden sonra beklenen haberler gelecek ve görüşmeler, nispeten araya giren türlü sıkıntılar eşliğinde yoğun bir şekilde yeniden başlayacaktır. Ancak belgelere yansıyan bilgilerle 1700 yılının yaz ayı, taraflar arasında çok da verimli geçmemiştir. Sürekli olarak her iki muhaddidin karar verme noktasında tereddütlü davranmaları, süreci uzatırken diğer taraftan yeniden kış ayının gelmesi baskıyı daha da artırmaktadır. Eylül ayında İstanbul'dan gelen yapıcı haberler, en nihayetinde bir umut doğurmuş ve görüşmeler daha da yoğunlaşmaya başlamıştır.

Osman Ağa, bütün bu bekleme sürecinden olsa gerek ve elbette geriye kalan türlü işlerde yol alınamamasından dolayı üç madde özelinde muhatabı Grimani'ye tonu oldukça yüksek sert bir mektup kaleme almıştır. Buna göre şu işlerin evvela yapılması zaruridir:

Birincisi, hudûd-ı selâsedan Çeklut kal'asına deryaya varınca alâim vaz olunan yerlerin hudûdu dahilinde devlet-i âliyye tarafında kalan husûn ve kal'a ve etrâfi mahdûd yerler her ne ise tahliye ve teslim ve terk ve tathir olunmaktır ibtidâ' buna mübâşeret olunmalıdır bundan evvel bir dürlü işe mübâşeret olunmaz. **İkincisi**, bundan sonra ikinci işimiz budurki ahidnâme-i hümâyunun dokuzuncu maddesine mestûr ve mukayyed olan Dubrovnik beylerinin arazi ve nevâhisi devlet-i âliyyenin arazi ve nevâhisi

³⁹ Bu konular hakkında bk. (Doğan, 2017, ss. 205-213).

ile bir deryâdan bir deryâya varınca her taraftan ihâta ile ittisal buldurub ve mâni ittisal her ne diye bi'l cümle ref ve tahliye olunmalıdır". **Üçüncüsü**, üçüncü işimiz budurki zıkr olunduğu üzere sekizinci ve dokuzuncu maddenin hükümleri icrâ ve tekml olunduktan sonra onuncu maddenin muktezâsınca Nova ve Resne kal'alarının toprakları tahdidine mübâşeret olunur ve nizâmlarına fasıl verilir". İşte bu üç husus nihayete ermez ise Osman Ağa'ya göre hiçbir işe ruhsat yoktur (ASVe, *Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi*, Busta: 56, Osman Ağa'dan Grimani'ye, Ekim 1700).

Osmanlı tarafının ayrıntılı olarak eksiklikleri belirtmeleriyle birlikte işin bitirilmesine yönelik istek, her iki taraf için de artmıştı. Cevabı beklenen mektupların gelmesi sonucunda her iki muhaddid, bir araya gelmiş ve yapılan müzakerelerle yine adım adım sınırların tayin ve tespitine girişmiştir. 18 Eylül 1700 tarihindeki buluşmada yeni bir kış dönemine girilmeden mevcut işlerin bitirilmesine yönelik istek çıkmış ve her iki devletin sınır noktalarına toplamda 38 adet alamet konularak mevcut iş, nihayete erdirilmiştir⁴⁰. Böylece Osmanlılar açısından bakacak olursak devletin batı sınırları belki de ilk defa kesin çizgilerle bir bütünlük içinde çizilmiş ve resmileşmiştir (Emecen, 2006, s. 500; Abou-El-Haj, 1969, ss. 467-475).

Sonuç

Son derece mühim bir antlaşma olan Karlofça'dan sonra sınırların yeniden tayin ve tespit edilmesi işi, uzun ve bir o kadar sıkıntılı bir müzakere sürecinin sonucunda nihayete ermiştir. Osmanlı tarafından görevli olan muhaddid Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın mektupları, bize bu sürecin nasıl geliştiğini anlamamız adına önemli veriler sunmuştur. Venedikli diplomat Giovanni Grimani ile olan sınır belirleme işinde Osman Ağa'nın yapılan işteki her noktada gösterdiği hassas tavrı, onun kendisine tevdi edilen işi bitirmesine olanak sağlamıştır. Bu noktada, Osman Ağa'nın görüşmeleri başarılı bir şekilde yürütmesinde bölge Bosna Paşası Halil'in etkinliğini de belirtmek gerekmektedir. Her iki yetkilinin sınır müzakereleri esnasında gerçekleştirdikleri diplomatik ve var olan işi başarılı, avantajlı bir şekilde bitirmeye yönelik sergiledikleri tavır, Osmanlı diplomasının diplomatları özelinde ortaya koyduğu mühim bir başarı olarak okunmalıdır.

Yaklaşık olarak iki yıl gibi nispeten uzun süren sınır belirleme işinde Osmanlı-Venedik tarafları arasında, mektuplara yansıyan şekliyle, sadece diplomatik müzakereler olmamış aksine zaman zaman samimi dostlukların ortaya çıktığı bir süreç de yaşanmıştır. Bu noktada diplomatlar arasında alınıp verilen hediyelerin ayrı bir yeri vardır. Ancak her ne olursa olsun iki ülke arasındaki sınırlar, en

⁴⁰ Osmanlı-Venedik sınırının nihai durumu için bk. (Venezia, *MC. Ms. Morosini-Grimani*, n.533; BOA, *A.DVN.DVE. 17/5*, ss. 84-117; Muâhedât Mecmuası, 2008, ss. 242-272).

azından Pasarofça Antlaşmasına kadar, ayrıntılı ve kesin çizgilerle ilk defa resmileşmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Archivio di Stato di Venezia (=ASVe)

Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi

Busta: 10, (Osmanlı Sultanından Bosna Paşası Halil'e 1 Marzo 1699)

Busta: 10, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 21 Novembre 1699)

Busta: 10, (Osman Ağa'dan Grimani'ye 19 Giugno 1699)

Busta: 11 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 27 Novembre 1699)

Busta: 11 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 9 Febbraio 1700)

Busta: 11 (Osman Ağa'dan Grimani'ye 11 Marzo 1700)

Busta: 11 (Blagai Kadısı Mehmed Efendi'den Grimani'ye 19 Marzo 1700)

Busta: 11 (Marsigli'den Üsküp Paşası Ali'ye 19 Marzo 1700)

Busta: 11 (Osman Ağa'dan Grimani'ye 21 Aprile 1700)

Busta: 11, (Osman Ağa'dan Grimani'ye 9 Dicembre 1700)

Busta: 12, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 29 Gennaio 1700)

Busta: 12, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 9 Şubat 1700)

Busta: 12, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 21 Şubat 1700)

Busta: 12, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 20 Aprile 1700)

Busta: 56 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, Ekim 1700)

Busta: 56, (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 14 Ottobre 1700)

Busta: 56 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, 24 Marzo 1701)

Busta: 56 (Osman Ağa'dan Grimani'ye, Tarihsiz)

Busta: 56 (Miralay Mehmed'den Grimani'ye, Tarihsiz)

Busta: 56 (Bosna Paşası Halil'den Venedik Provveditoresine, Tarihsiz)

Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi, Diario

Busta: 8, (31 Marzo 1699-17 Aprile 1701, itinerario dell'Ecc.mo Signore Gio. Grimani Comissario ai Confini in Dalmatia et Albania)

Senato Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar (=PTM)

Busta: 544, n.194, (20 Febraio 1702, Bosna Kadısı İbrahim'den Alvise Mocenigo'ya)

Busta: 701, n.8 ve n.9 (21 Maggio 1699, Spalato ve 23 Maggio 1699, Spalato)

Busta: 701, n.9 (23 Maggio 1699, Spalato)

Busta: 701, n.9/1 (23 Maggio 1699, Spalato)

Busta: 701, n.10/1 ve 10/2 (23 Maggio 1699, Spalato)

Busta: 701, n.11 (2 Giugno 1699, Dalle Torre sotto Sing)

Busta: 701, n.12, (8 Giugno 1699, Dalle Tende nella Campagna vicina alla Torre di Sternizza)

Busta: 701, n.14/4, (10 Giugno 1699, Dalle Tende sotto Sternizza)

Busta: 701, n.19, (20 Giugno 1699, Dalle Tende Sotto Colubich)

Busta: 701, n.20, (21 Giugno 1699, Dalle Tende Sotto Colubich)

Busta: 701, n.21, (26 Giugno 1699, Dalla Campagna vicina alla sorgente di Cettina)

Busta: 701, n.?, (22 Luglio 1699, Dalla Campo di Sopra Cheglevich)

Busta: 701, n.30, (2 Agosto 1699, Dalla Tende a' Popine piccolo)

Busta: 701, n.35, (11 Agosto 1699, Dalle Tende a' Popine piccolo)

Busta: 701, n.41, (26 Settembre 1699, Dalle Tende a' Groabaz nelle vicinanze di Duare).

Busta: 701, n.42/1, (27 Settembre 1699, Dalle Tende a Verdun in Zuppa)

Busta: 701, n.43, (30 Settembre 1699, Dalle Tende a' Verdun in Zuppa)

Busta: 701, n.45, (14 Ottobre 1699, Dalle Tende a' Gabella)

Busta: 701, n.47, (19 Ottobre 1699, Dalle Tende a' Cruppa)

Busta: 702, n.65 (3 Marzo 1700, Marsigli'den Grimani'ye gönderilen mektup)

Busta: 702, n.88, (18 Settembre 1700, Castel Nuovo)

Miscellanea, Documenti Turchi, (=DT)

n.1616

n.1617

Bailo a Costantinopoli, Documenti piu' importanti

Busta: 374, 18 Settembre 1698 (Fortezze, a posti murati e pressidiati che formano la linea dal confine dei *nuovi acquisti* di Dalmazia et Albania)

Biblioteca Museo Correr (=MC)

Ms. Morosini-Grimani, n.530

Ms. Morosini-Grimani, n.533

Ms. n.1206_2643

Biblioteca Universitaria di Bologna (=BUB)

Fondo Marsili

Ms. Marsigli, n.65, dosya: 5

Ms. Marsigli, n.117

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA)

Ali Emiri

AE. III.Ahmed, n.1742

Düvel-i Ecnebiye

A.DVN.DVE. n.17/5

Tapu Tahrir

TT, n.861

Maliyeden Müdevver

MD. n.22, hüküm: 420

MD. n.24, hüküm: 74 ve 205

Mühimme

Mühimme, n.21, hüküm: 404

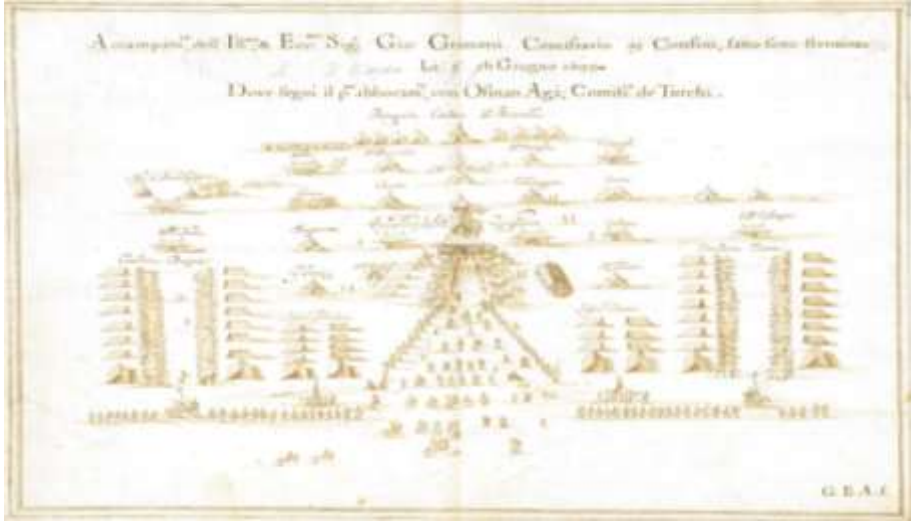
Basılı Eserler

- Abou-El-Haj, R. A. (1967). *The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz* (Basılmamış Doktora Tezi). Princeton University
- Abou-El-Haj, R. A. (1969). The Formal Closure of the Ottoman Frontier 1699-1703. *Journal of the American Oriental Society*, 89(3), 467-475.
- Alberi, D. (2008). *Dalmazia: Storie, Arte, Cultura*. Trieste: LINT.
- Alberghetti, G. E. (1694). *Compendio Della Fortificazione*. Venetia.
- Belin, M. (1876). Relations Diplomatiques de la République de Venise avec la Turquie. *Journal Asiatique*, (Novembre-Décembre, VII. Seri), 381-424.
- Bostan, İ. (2007). Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi. Ö. Kumrular (Ed.), *Türkler ve Deniz* içinde (ss. 36-37). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Chauvard, J. F. (2004). Le Nouveau, Le Flou et l'Incertain. Représentations De La Dalmatie Vénitienne et Cartographie Des Confins Au Temps De La Paix De Karlowitz. J. F. Chauvard ve O. Georg (Ed.), *Comblent Les Blancs De La Carte, Modalités et Enjeux De La Construction Des Savoirs Géographiques (XVIIe – XXIe siècle)* içinde (ss. 193-220). Strasbourg: Presses Universitaires de Strasbourg.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât (1066-1116/1656-1704)* (A. Özcan, Haz.). Ankara: TTK Yayınları.
- Dellagrotte, J. A. (1965). *Venetian Diplomacy and the Treaty of Carlowitz: 1698-1699* (Basılmamış Doktora Tezi). Syracuse University.
- Demiryürek, M. ve Doğan, G. (haz.). (2015). *Boundary Letters: Ottoman Officials to Luigi Ferdinando Marsili (1699-1701)*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Doğan, G. (2017). *Venediklü ile Dahi Sulh Ohuna: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Doğan, G. (2019). Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı Özel Sayısı*, 10, 1-18.
- Doğan, G. (2020a). Savaşta ve Barışta Osmanlı Dünyasında Venedikli Bir Diplomat: Carlo Ruzzini (1691-1720). *Harvard Üniversitesi Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 53, 97-115.
- Doğan, G. (2020b). *Sınırlar Üzerinde Bir Hayat: İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: İtalya Kültür Derneği Yayınları.
- Doğan, G. (2020c). Balkanlarda Osmanlı-Venedik Hâkimiyet Mücadelesi ve Kara Savaşları (1645-1721). *Türk-İtalyan Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 117-131). İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.

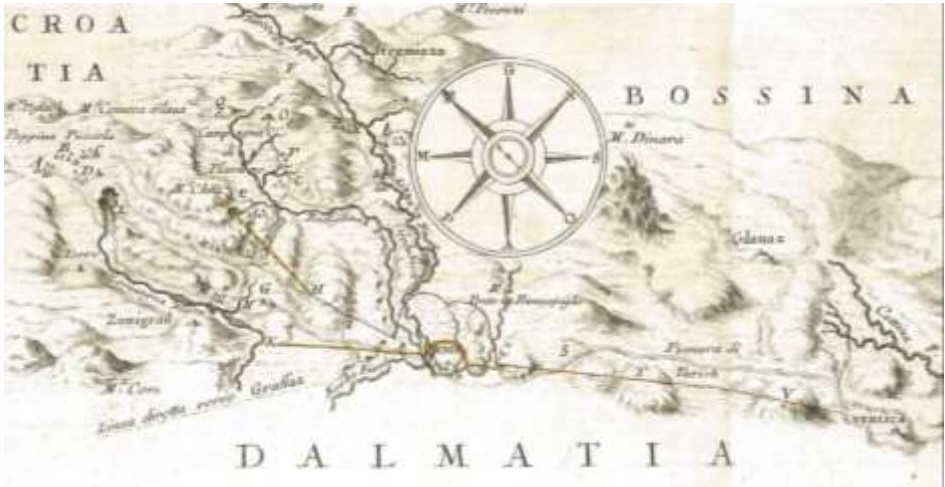
- Emecen, F. M. (2006). Osmanlı Sınırları Nerede Başlar Nerede Biter. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Sosyoloji ve Coğrafya* içinde (ss. 490-502). İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Gherardi, G. (1986). *Luigi Ferdinando Marsili: Relazioni Dei Confini Della Croazia e Della Transilvania a Sua Maestà Cesarea*. Modena: Mucchi Editore.
- Hafizović, F. (2016). *Popis Zela i Zemlje Sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, Oslobodenih Od Mletačke Republike 1701. Godine*. Zagreb: Srpsko Kulturno Sruštvo Prosvjeta.
- Hammer-Purgstall, J.F. (1963). *Geschichte des Osmanischen Reiches* (C. 9). Graz.
- Heywood, C. (2015). *Atlas of Southeast Europe: Geopolitics and History, Volum One: 1521-1699*. Leiden.
- Hitzel, F. (2010). Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu İle Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Değiş Tokuş. Ş. Tekeli (Çev.), *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar* içinde (ss. 251-253). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kütükoğlu, M. S. (1998). Hududnâme. *TDVİA* içinde (C. 18, ss. 303-304).
- MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri (926-939/1520-1533). (2006). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Mólnar, M. (1999). Karlofça Antlaşmasından Sonra Osmanlı-Habsburg Sınırı: 1699-1701. *Osmanlı* içinde (C. 1, ss. 472-479).
- Molteni, E. ve Silvia, M. (1998). *Fortezze Veneziane Nel Levante Esempi di Cartografia Storica Dalla Collezione del Museo Correr*. Venezia: Comune di Venezia.
- Muâhedât Mecmuası*. (2008). C. 2. Ankara: TTK Yayınları.
- Munson, W. B. (1940). *The Peace of Karlowitz* (Basılmamış Doktora Tezi). The University of Illinois.
- Özcan, A. (Yay. Haz.). (2000). *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Pedani, M. P. (1994). *I "Documenti Turchi" Dell'Archivio Di Stato di Venezia*, Roma: Ministero per i beni culturali e ambientali Ufficio centrale per i beni archivistici.
- Pedani, M. P. (2001). Spunti Per Una Ricerca sui Confini dal Mare: Gli Ottomani nel Mediterraneo. *IACOBVS*, 11-12, 221-239.
- Pedani, M. P. (2002). *Dalla Frontiera Al Confine*. Venezia: Herder Editrice.
- Râşid, M. ve Çelebizâde, İ. Â. (2013). *Târih-i Râşid ve Zeyli* (C. 1). (A. Özcan, Y. Uğur vd., Yay. Haz.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Rieber, A. J. (2014). *The Struggle for the Eurasian Borderlands: From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. UK: Cambridge Yayınları.
- Sezen, T. (2008). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Stoye, J. (1994). *Marsigli's Europe: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso, 1680-1730*. New Haven-London: Yale University Press.

- Şakiroğlu, M. H. (1986). II. Selim'in Venedik Cumhuriyeti'ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler. *Erdem*, II(5), 527-553.
- Tolasa, H. (2004). *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa: Bir Osmanlı Türk Sipahisi ve Esirlik Hayatı*. Ankara: Akçađ Yayınları.
- Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1699-1774)* (C. 5) (N. Epçeli, Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- 91, 164, MAD 540 ve 173 Numaralı Hersek, Bosna ve İzvornik Livâları İcmâl Tahrîr Defterleri. (2006). C. II, (926-939/1520-1533), Tıpkıbasım, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüđu.

Ekler

Osman Ağa ve Grimani'nin Maiyetlerini Gösteren Çizim (Venezia, Museo Correr, *Ms. Morosini-Grimani*, n.530)

Osmanlı-Venedik-Avusturya Üçlü Sınırı (Triplex Confinium) (Venezia, Museo Correr, *Ms. Morosini-Grimani*, n.530)

توسار یکجہاں گرامانی

حقیقتو جینقلو اوصاد قرظ
 کمال تجت اوزره جو حال تقدیر نضاره خاطر شر نمدار سوال و انور بنم تو لمو عزیز فیق
 حوال معتدل اولیوی سندن شتا و طر کثیر اولوب جو دل یولکرو اولمفید بو کورده کوسارک
 جهار شنبه کونیدر اشرف ساعت و یکتا اوقاتق قالقوب یوئلده قریب بر نزل
 ایکمک و حو حال اولم ارمقور در ان ساء الله تقا بنیست کونیه جناب شر نیکر ایم
 ندرده کورسکک مناسب و معقول ایسه عثمان طر قناره کتشد کتسه سول ایلمه عبا به اید
 و یا جو غیر معتد علیه ایم بو محب شر افکار و اعلم ایس سینه اقا کوره بیز و اچ ایس نر
 الله بجا و تنالی خیر تقدیر ایسه بخته و کور
 عثمان غفره
 اقامه و تقطیع حدود
 حالاً
 م

Osman Ağa'nın Grimani'ye Gönderdiği Bir Mektup (Venezia, Museo Correr, Ms. Morosini-Grimani, n.530)

نات ایله اول
 قنله نومه جینقلو صد اوقلو
 عم از دوسم قوسار یکجہاں
 حضور نینه و اصل اوله
 بینه قوسار

Osman Ağa'nın Grimani'ye Gönderdiği Bir Mektubun Zarfı (ASVe, Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi, Busta: 56)

Osman Ağa'nın Grimani'ye Gönderdiği Bir Mektubun Zarfı (ASVe, Archivio Privato Famiglia Grimani dai Servi, Busta: 56)

Karlofça Antlaşması Sonrası Osmanlı-Venedik Nihai Sınırı ve Tartışmaya Konu Olan Yerler (Heywood, 2015, s. 131).